

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В УКРАЇНІ: ЗДОБУТКИ І ПЕРСПЕКТИВИ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ XIII ТА XIV
ВСЕУКРАЇНСЬКИХ СТУДЕНТСЬКИХ
АРХЕОЛОГІЧНИХ КОНФЕРЕНЦІЙ
Електронне видання

Кам'янець-Подільський
2026

УДК 902/904(477)(063)

ББК 63.4(4Укр)я 43

A87

*Рекомендовано вченою радою історичного факультету
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(протокол № 1 від 9 січня 2026 р.)*

Рецензенти:

- Могилів О. Д.** старший науковий співробітник Інституту археології НАН України, кандидат історичних наук.
- Строцький Б. С.** науковий співробітник Інституту археології НАН України, кандидат історичних наук.

Редакційна колегія:

- Копилов С. А.** ректор К-ПНУ ім. І. Огієнка, доктор історичних наук, професор. (голова).
- Дубінський В. А.** перший проректор К-ПНУ ім. І. Огієнка, кандидат історичних наук, доцент (співголова).
- Глушковецький А. Л.** декан історичного факультету К-ПНУ ім. І. Огієнка, кандидат історичних наук, доцент (співголова).
- Федьков О. М.** завідувач кафедри археології, спеціальних історичних і правознавчих дисциплін К-ПНУ ім. І. Огієнка, доктор історичних наук, професор.
- Комарницький О. Б.** доктор історичних наук, професор кафедри історії України К-ПНУ ім. І. Огієнка.
- Баженов О. Л.** кандидат історичних наук, доцент кафедри археології, спеціальних історичних і правознавчих дисциплін К-ПНУ ім. І. Огієнка (відп. секретар).
- Семенчук С. О.** кандидат історичних наук, доцент кафедри суспільних дисциплін Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії.
- Гуцал В. А.** кандидат історичних наук, доцент кафедри археології, спеціальних історичних і правознавчих дисциплін К-ПНУ ім. І. Огієнка (відп. редактор).
- Ільків М. В.** кандидат історичних наук, асистент кафедри всесвітньої історії, член правління ВГО «Спілка археологів України», директор Чернівецької філії ДП «НДЦ «Охоронна археологічна служба України».
- Левінзон Є. Ю.** старший науковий співробітник Кам'янець-Подільського державного наукового музею-заповідника.
- Павлинський Ю. В.** магістрант I курсу історичного факультету К-ПНУ ім. І. Огієнка (технічний редактор).

- A87 Археологічні дослідження в Україні : здобутки і перспективи : Збірник матеріалів XIII та XIV Всеукраїнських студентських археологічних конференцій.** Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2026. 181 с.

Електронна версія посібника доступна за покликанням:

URL: <https://kaf-asipd.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/2026/04/zbimyk-2024-2025.pdf>

Збірник містить доповіді і повідомлення учасників XIII та XIV Всеукраїнських студентських археологічних конференцій, які відбулися у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка. Розрахований на науковців, студентів, краєзнавців та освітян.

© Колектив авторів, 2024-2025

ЗМІСТ
МАТЕРІАЛИ
XIII ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Августінова А. М. Хроніка археологічних досліджень Дунаєвецького району на сучасному етапі	6
Баженов М. О. Катерина Мельник та її внесок у дослідження Середнього Подністров'я	8
Базиняк І. І. Археологічні дослідження міста Полонне 2021-2023 років	12
Бочуля М. І. Історія досліджень Траянового валу Городоччини	18
Гринчук Т. В. Символіка та значення шолому з Німеї	23
Грига С. В. Археологічні знахідки із траншеї поблизу будинку Фаренгольца у Кам'янці-Подільському	28
Квасневський А. С. Хотинський скарб брактатів	33
Кішлар В. В. Кераміка племен черняхівської культури	36
Лисак М. В. Овруцька пірофілітова індустрія: спеціалізація поселень ...	41
Нечипоренко В. В. Історія археологічного вивчення Більського городища (VIII-IV ст. до н. е.)	45
Петрук А. М. Особливості поховань скіфських амазонок	50
Сеняк С. З. Вироби з металу, кістки, рогу, кременю та каменю населення поморсько-кльошової культури	54
Сивук С. О. Археологічна спадщина Володимира Антоновича	59
Слюсар Д. Ю. Біритуальні захоронення висоцької культури та спроба їх класифікації	63
Ткачук М. В. Федір Вовк та його внесок у вітчизняну археологію	69
Токарчук О. О. Скандинавська Русь-Гардаріки	72
Цебринська М. М. Дослідницький і пам'яткоохоронний доробок Марини Ягодинської	76

МАТЕРІАЛИ
XIV ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Баженов М. О. Типологія та соціальні функції давньоруських городищ середнього Подністров'я XII-XIII ст.	82
Березанський А. В. Застосування ДНК-аналізу в сучасній археології України	85
Бистрицька Д. О. Історія досліджень поселень поєнешті-лукашівської культури на території України	88
Болмосова В. Д. Збереження археологічної спадщини під час російсько-української війни	92

Венжинович О. А., Павлинський Ю. В. Дослідження раковецького могиляника М. Островським та І. Винокуром	97
Грига С. В. Археологічні дослідження на місці Іоанно-Предтеченської церкви у Кам'янці-Подільському	101
Гринчук Т. В. Археологічні знахідки виявлені під час російсько-української війни 2022-2024 р.	106
Квапиш А. В., Похилий Д. Д. Дослідження кургану доби раннього залізного віку поблизу села Маліївці	111
Кішлар В. В. Вікентій Хвойка – фундатор української археології	116
Курочка А. Р. Металеві намистини з Чорнівського городища XIII ст.: типологія та хронологія	120
Лавринюк Р. О. Археологічні пам'ятки Полонного	126
Лисецька Ю. І. Експериментальне відтворення гончарних технік давньоруського часу: виготовлення керамічного посуду в Болохівському князівстві середини XII – першої половини XIII ст.	130
Павлинський Ю. В. Особливості розвитку рибальства на території України в епоху енеоліту та добу бронзи	134
Падалка А. Д. Особливості використання штучного інтелекту в археології	141
Педоряка Д. О, Коваленко О. В. Поховання бабинської культури із Сторожового	145
Пилипець В. Ю. Археологічна мапа міста Кіцмань та його околиць ...	149
Свідницька В. В. Дерев'яні та кам'яні споруди оборонного типу давньоруських поселень	152
Семерня О. О. Черняхівська культура на Криворіжжі: локальні особливості та перспектива дослідження	157
Тарасов О. С. Археологічний експеримент з демонстрації ефективності техніки метання дротика за допомогою списометалки	163
Топоровська С. В. Знахідка пустотілого гудзика XVIII–XIX ст. з урочища Сходи Фаренгольца	168
Чуділовська А. О. Попередні результати археологічних досліджень поселення Старий Кар'єр у 2024 році	171
Якимчук Т. В. Моніторинг пам'яток археології на Тернопільщині в 2024 році	175

Полонному 1000 Років : Матеріали науково-практичної конференції. Полонне, 1995. С. 120-123.

11. Свинцева грамота часів Русі: науковці розгадали текст унікальної знахідки з Хмельниччини. URL: https://ye.ua/istiriya/62161_Svinceva_gramota_chasiv_Rusi__naukovci_rozgadali_tekst_unikalnoyi_znahidki_z_Hmelnichchini.html (дата звернення: 08.05. 2022).

12. Собчук В. Д. Історична Волинь: Північний Захід України в регіональному та локальному вимірах минулого. Кременець : Дятлик М. С., 2017. 315 с.

13. Теодорович Н. И. Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии. Т. 1: Уезды Житомирский, Новоград-Волынский и Овручский. Почаев, 1888. 440 с.

14. Тесленко І. Полонне. Князі Острозькі. Київ : Вид-во ТОВ «Балтія-Друк», 2014. С.246-248.

15. Трегубова Т. О. Полонне – місто фортеця XVII ст. Мистецтво і сучасність. Київ : Наукова думка, 1980. С. 204–210.

16. Яковенко Н. М. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. Вид. 3-тє, перероб. та розшир. Київ : Критика, 2006. 581 с.

Бочуля М. І.

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

ІСТОРІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ТРАЯНОВОГО ВАЛУ ГОРОДОЧНИНИ

Стаття присвячена історії дослідження та археологічному значенню Траянового валу на Городоччині (Хмельницька область). Автор аналізує походження назви, конструкцію, розміри та поширення валу, детально описує його найяскравіші ділянки (між Сатановом і Великим Карабчієвим, понад 20 км), знахідки бронзової та залізної зброї, а також результати досліджень М. Кучери, В. Мороза та інших вчених. Особлива увага приділена будові валу (стовпи, траншеї, насипи), його найкраще збереженій частині біля с. Лісоводи та зв'язку з давньоруським городищем, підкреслюючи оборонне значення пам'ятки та необхідність її збереження для туризму.

Ключові слова: Траяновий вал, Городоччина, Римська імперія, насип, траншея.

Дослідження Траянового валу (система земляних укріплень, що збереглася на території України, Молдови та Румунії) на Городоччині є актуальною, адже ця унікальна оборонна споруда досі залишається маловивченою та недостатньо дослідженою пам'яткою, яка може суттєво доповнити наші знання про давню історію Подністрів'я та військово-інженерну майстерність пращурів задовго до Київської Русі.

Дослідженнями Траянового валу займалися дослідники: І. Бондар [3], М. Жарких [6], М. Кучера [5], В. Мороз [7].

Назва валу походить від імені римського імператора Марка Ульпія Траяна (53–113 рр.). Сама назва немає аналогічного значення в Україні, її присвоїли на честь Траяна – римського імператора [7, с. 85–86]. На Київщині також є вали, однак вони мають назву Змієві.

Траянові вали мають висоту від 0,6 до 3 м, ширину біля основи до 20 м. Збудовані із землі, глини та каменю [3, с. 232]. М. Кучера вважає, що назва «Траяновий вал» походить з Румунії, тому що на цій території поширені потрійні вали, які характерні також для території Молдови, адже в перекладі з молдовської мови «троян» часто вживається у значенні «вал» [5, с. 53]. Месцеві жителі називають Траяновий вал «Грядя» (означає витягнуту в довжину височину чи гірське пасмо) [4, с. 62].

Траянові вали Подністрів'я поширені на території Тернопільської, Чернівецької та Хмельницької областей. На Тернопільщині ареал поширення – с. Залісся, с. Гермаківка, с. Кудринці, с. Боришківці, с. Вигода. У Чернівецькій обл. – с. Гордівці, с. Грушівці, с. Вороновиця, с. Росошан, с. Несвоя, м. Хотин. На Хмельниччині – с. Михайлівка, с. Боришківці, с. Кульчіївці, між смт. Сатанів та с. Великий Карабчіїв [6].

Дивлячись на мапу М. Кучери простежуємо, що найбільший за розмірами вал простягається між с. Великий Карабчіїв та смт. Сатанів та проходить в межах населених пунктів: Борщівка, Велика Яромирка, Великий Карабчіїв, Завадинці, Зверхівці, Лісоводи, Юринці та смт. Сатанів. Протяжність валу – понад 20 км [1, с. 45–51].

Відомий український археолог М. Кучера в 1988 р. першим почав досліджувати Траяновий вал на Городоччині. Вал бере початок у селі Юринці біля селища міського типу Сатанів. Ширина валу в цьому місці становить 18 м, висота – 2 м, глибина – 1,50 м, що є найглибшим валом в Городоцькому районі і тягнеться до полів с. Кремена. Найнижча висота валу – 0,6 м – припадає на відрізок між с. Борщівка та с. Зверхівці – 4,5 км.

Між с. Великий Карабчіїв та с. Велика Яромирка є найдовші та найвищі вали на Городоччині довжиною 550 м, висотою до 3 м, шириною 18 м, глибиною 1 м. Між селами Кременна та Лісоводи вал зберігся в ідеальному стані до сьогодення [8].

Біля с. Завадинці на північ від населеного пункту також проходить Траянів вал. Поблизу нього, ближче до села, знайдено бронзовий меч та сокиру-кельт (довжина 8,7 см; ширина 3,5 см), залізний ніж, наколечник списа та уламки браслета із різнокольорового скла [9, с. 110].

На північ від с. Велика Яромирка насип розсунувся, тому наразі маємо вали оглядового типу. Вал розірваний траншеєю шириною

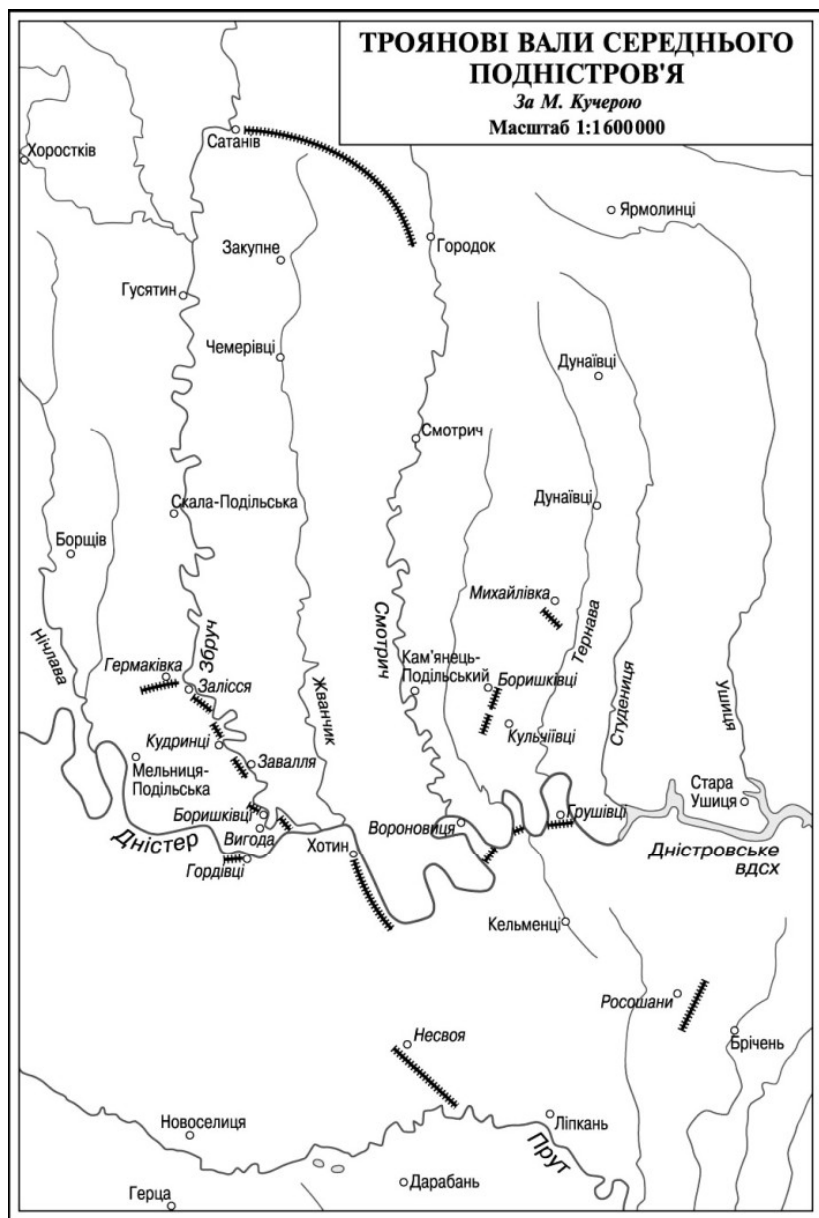

Рис. 1. Траянові вали Середнього Подністров'я.
 (За М. Кучерою [6])

Рис. 2 . Розріз валу біля с. Велика Яромирка. Слід зітлілого стовпа в північній стінці розрізу. Вид з півдня.
(За М. Кучерою) [5, с. 49]

20 м. За будовою він схожий на вали, що знаходяться в Тернопільській обл. На думку М. Кучери спочатку на поверхні валу викопували траншею глибиною 1,6 м: шириною зверху 70 см, внизу 35 см. Потім у траншею ставили в ряд стовпи і засипали їх землею. Діаметр стовпів 10-18 см, відстань між ними 14-16 см. Залишки стовпів збереглися від самого низу на висоту 2,6 м, хоч їх сліди були помітні в насипі на висоті 2,9 м (близько 60 см від сучасної по верхні валу). З обох боків стіни частоколу споруджували два валоподібні насипи, що утворювали ядро майбутнього валу [5, с. 48–49].

Найкраще зберігся на Городоччині вал у с. Лісоводи. Наразі вал нагадує собою високі

та широкі насипи, перерізані порогами, іноді, ледь помітні. При в'їзді в с. Лісоводи видно лісосмугу, яка зберігає залишки валу на сучасному етапі [4, с. 62].

Завдяки густоті лісу в с. Лісоводи вдалося уникнути розсуванню валу, як це можна було спостерігати поблизу с. Велика Яромирка. Вал має висоту 2,50 м; тут також встановлювали стовпи з дубового дерева, що можемо спостерігати цю характерну рису для валу вже вдруге, які розташовувалися на відстані 1,6 м один від одного. Ширина насипу становила 20 м. Ширина рову сягає до 1,5 м і така ж сама глибина. Згодом обабіч огорожі на певній відстані від колод насипали два невеликі горбки з утрамбованої землі, ніби хребти своєрідного упору, покликаного не дати зрушити основну масу кургану. Після цього засипався основний вал [2].

Згідно В. Мороза, поблизу валу між с. Лісоводи та с. Креміна виявлено бронзовий шолом з гребенем. Існує дві версії, кому він міг належати. За однією версією він належав етрускам, за іншою – киммерійцям, отже можна сказати, що, ймовірно, на території села Лісоводи

проходив театр бойових дій, а саме село використовувалося як прикордонний пункт між двома державами.

Рис. 3. Траянів вал поблизу с. Лісоводи [2]

Біля валу зводили захисні споруди, які можемо спостерігати на високому скелястому мислі поблизу с. Великий Карабчіїв, маємо доповнення системи захисного валу [7, с. 83]. У цьому селі було знайдено бронзовий наконечник списа. В цій місцевості зафіксовано наявність давньоруського городища, яке має 4 лінії оборонних валів. Перша лінія валу має 190 м, висота – до 3 м. Місцевість має форму овалу – 120х110 м. Друга лінія оборонної споруди має протяжність 240 м і розміщена від першої на 35-50 м. Вона більш потужна, висотою близько 4 м. Третій вал висотою до 3 м, розташований за 28 м від другої лінії валів. Останній вал – за 32 м від третьої оборонної лінії, довжина – 0,5 км, висота – 80 см [1, с. 46–47].

Отже, Траяновий вал на Городоччині є важливим археологічним об'єктом, який свідчить про давню історію регіону та його оборонні можливості. Він є яскравою ілюстрацією високого рівня військової справи наших пращурів. Завдання сучасників полягає у збереженні цієї пам'ятки та досягнення доступності для туристичного споглядан-

ня, що значно розширить кругозір усіх тих, хто цікавиться стародавнім минулим України та Городоччини зокрема.

Список використаних джерел та літератури:

1. Археологічна спадщина Хмельницької області. Довідник / А.Ф. Гуцал, В. І. Якубовський, І. Р. Михальчишин. Чернівці : РВК «Деснянська правда», 2011. 176 с.
2. Без Змія та легіонерів. Збруч. URL: <https://zbruc.eu/node/42505> (дата звернення: 28.03.2024).
3. Бондар І. «Траянові вали» Середнього Подністров'я як історично-археологічна пам'ятка фортифікаційної архітектури. *Магістерський науковий вісник Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. 2018. № 28. С. 232–233.
4. Городоччина туристична : путівник / упоряд.: В. Назаркевич, О. Федоров. Хмельницький, 2010. 160 с.
5. Кучера М. П. «Траянові» вали Середнього Подністров'я. *Археологія*. 1992. № 4. С. 43–55.
6. Микола Жарких – довгі вали. URL: <https://www.mzharkikh.name/uk/History/Encyclopedia/LongRamparts.html> (дата звернення: 28.03.2024).
7. Мороз В. С., Мороз В. С. Таємниці Траянового валу. *Археологічні студії «Меджибіж»*. Науковий щорічник. 2012. № 1. С. 81–88.
8. Сатанів Історичні пам'ятки. URL: <https://www.sataniv.info/pamyatky.html> (дата звернення: 28.03.2024).
9. Сіцінський Ю. Й. Археологічна карта Подільської губернії / Упорядник О. Л. Баженов. Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2004. 136 с.

Гринчук Т. В.

Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка

СИМВОЛІКА ТА ЗНАЧЕННЯ ШОЛОМУ З НЕМІЇ

Стаття присвячена шолому з Немії (Вінницька область) – рідкісному конічному цільнокованому шолому X–XII ст. Простежується його історію від згадок Ю. Сіцінського до його перебування в музеї Дері (Угорщина). Аналізується дискусія про його походження та здійснюється порівняння з найближчими аналогами, що виявлені в Чехії, Польщі та Румунії. Підкреслюється значення артефакту для вивчення культурних зв'язків Центрально-Східної Європи раннього середньовіччя.

Ключові слова: Шолом з Немії, військова справа Київської Русі, конічний шолом, Музей Дері.

Шолом в середніх віках крім суто захисної функції, також мав важливе соціальне значення. Він слугував символом статусу, влади та приналежності до певної військової або соціальної групи. В цьому контексті, цікавою знахідкою є шолом, який був знайдений біля села